

Kobiety w politycznej przestrzeni Europy
Uwarunkowania i zróżnicowanie regionalne
uczestnictwa w polityce

Kobiety w politycznej przestrzeni Europy
Uwarunkowania i zróżnicowanie regionalne
uczestnictwa w polityce

pod redakcją
Małgorzaty Dajnowicz

Białystok 2013

Recenzent:

dr hab. Wojciech Łukowski, prof. UW

Opracowanie graficzne okładki:

Andrzej Dajnowicz

Redakcja

Elżbieta Kozłowska-Świątkowska

Korekta

Zespół

Skład i redakcja techniczna:

Katarzyna Sakowska

© Copyright by Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana

Białystok 2013

Wydanie publikacji zostało sfinansowane ze środków Urzędu Marszałkowskiego
Województwa Podlaskiego, Wydziału Socjologiczno–Historycznego
Uniwersytetu w Białymstoku i Instytutu Studiów Kobietych



ISBN 978-83-61209-91-1

Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Human
15-329 Białystok, ul. Świerkowa 20
<http://pip.uwb.edu.pl/trans>; tel./fax (85) 745 72 86

Druk i oprawa: Totem

Spis treści

Słowo wstępne Zastępca Prezydenta miasta Białegostoku Renata Przygodzka	
Wprowadzenie Małgorzata Dajnowicz	7
Małgorzata Fuszara Kobiety w wyborach parlamentarnych i samorządowych – próba podsumowania	11
Małgorzata Dajnowicz Kobiety w sferze polityki wybranych regionów Europy w świetle prasy feministycznej	29
Magdalena Musiał-Karg Prawa wyborcze oraz reprezentacja kobiet w organach legislatywy i egzekutywy w Szwajcarii	47
Marcin Siedlecki Potencjał wyborczy kobiet w ujęciu krajowym i regionalnym w świetle statystyki Państwowej Komisji Wyborczej	77
Nina Zielińska-Balcerzak Kobiety w stołecznym samorządzie	95
Rafał Julian Mejsak Europejska idea zrównoważonego udziału kobiet i mężczyzn w procesie decyzyjnym w świetle wybranych przepisów prawa	117
Beata Goworko-Składanek Działania instytucji UE na rzecz zwiększenia udziału kobiet w podejmowaniu decyzji politycznych	137

Monika Drażba

Aspekty prawne i polityczne łączenia przez kobiety
życia zawodowego z rodzinnym 165

Ewa Kępa

Kulturowe uwarunkowania udziału kobiet w polityce 193

Ewa Wiazowska

Sprawozdanie z seminarium naukowego
„Kobiety w politycznej przestrzeni regionalnej” 217

INDEKS 221

INFORMACJE O AUTORACH 225

Małgorzata Dajnowicz

Białystok

**KOBIETY W SFERZE POLITYKI WYBRANYCH REGIONÓW EUROPY
W ŚWIETLE PRASY FEMINISTYCZNEJ**

ABSTRACT

**Women in politics – a study of selected European regions
in the light of feminist press**

The aim of this article is to show and review the issues of women's involvement in politics outlined in 'Zadra', a feminist newspaper which has been published in Krakow since 1999 by the Women's Foundation eFKa. Detailed analysis of the articles brings the assumption that European regions are diversified according to women's position in society and their involvement in the political field. Sweden was indicated as the leading European country in terms of achievements and implementations in the field of gender issues. Scandinavian countries (Sweden, Norway) were rated as the leading countries in the following aspects: gender mainstreaming, women's self-organization, range of trust (by both, women and the whole society) towards women performing important political functions, and the percentage of women involved in politics reaching as high as 50%. Authoritarian or totalitarian regimes in different European countries result in merely an incidental participation of women in politics and tend to exclude them from political institutions (Belarus and Spain, during the Francisco Franco regime, serve as such examples). Articles in the press indicate that the Catholic Church and its widely understood 'tradition', with negative customs that it imposes on societies, are the most adverse factors in implementation the ideas of gender equality and they hinder women's equal access to politics. 'Zadra' refers to Polish women's ability and opportunities to be actively involved in the political area in a very critical way. The press takes into scrutiny a few aspects connected with women's involvement in politics, such as: women's membership in political parties and the political programs, as well as manifestoes of different political parties

from the perspective of gender equality assumptions. All the political parties were criticized and rated low according to these assumptions. The most disapproving opinion was given to right-wing parties.

Uwagi wstępne

Czasopiśmiennictwo feministyczne poddawane było analizie przez polskich badaczy w ograniczonym zakresie. Prasa ta w porównaniu do innej, w której dominują treści o charakterze rozrywkowo-poradnikowym¹ przedstawia kobietę zdecydowanie aktywną na polu społeczno-zawodowym, otwartą, niezależną i broniącą własnych przekonań. Prasa feministyczna powoływana jest głównie przez feministki oraz redagowana przez grupy związane ze środowiskiem feministycznym. Wśród czytelników, odbiorców niniejszej prasy przeważają sympatycy ruchu feministycznego.

Feminizm jako ruch ideologiczny, doktryna polityczna koncentruje się wokół problematyki równości społecznej, politycznej, prawnej kobiet i mężczyzn. Istota feminizmu sprowadza się do stwierdzenia, że kobiety ze względu na płeć pozostają dyskryminowane w porównaniu do mężczyzn. W ideologii feminizmu centralne miejsce zajmuje dążenie do równouprawnienia obu płci². Wśród głównych nurtów współczesnego feminizmu wymienić należy feminizm liberalny (najstarszy i najszerszy nurt feministyczny, dążący do równouprawnienia kobiet poprzez zmiany prawne, działania polityczne, eksponuje dyskryminację kobiet w sferze publicznej), umiarkowany (postuluje o równe prawa dla kobiet i mężczyzn w życiu rodzinnym jak i publicznym, w proces przemian dotyczących równouprawnienia płci angażuje kobiety jak i mężczyzn), i radykalny (przyczynę dyskryminacji kobiet upatruje w męskiej dominacji opartej na patriarchalnej strukturze społeczeństw)³.

¹ *Popularna encyklopedia mass mediów*, (red.) J. Skrzypczak, Poznań 1999, s. 427.

² Zob. *Feminizm*, [w:] R. Tokarczyk, *Współczesne doktryny polityczne*, Warszawa 2010, s. 458-459.

³ Zob. szerzej: M. Ciechomska, *Główne nurty współczesnego feminizmu*, [w:] eadem, *Od matriarchatu do feminizmu*, Poznań 1996, s. 267 – 274.

„Zadra” jest jednym z najstarszych, cyklicznie ukazujących się polskich pism feministycznych. Wychodzi od 1999 roku jako kwartalnik wydawany w Krakowie przez Fundację Kobiecą eFKa. W redakcji od początku powstania wydawnictwa pracują Beata Kozak (redaktor naczelna) i Sławomira Walczewska, wśród współpracowników znalazły się m.in. Olga Tokarczuk, Agnieszka Graff, Kazimiera Szczuka. Kwartalnik wydawany jest w nakładzie 2 500 egzemplarzy, liczy około 70 stron tekstu, w formacie A4. Czasopismo prezentuje publicystykę podzieloną na kilka działów tematycznych. Do stałych należą m.in. następujące rubryki „Co się dzieje” oraz „Łuska z oka”, w których porusza się tematy dotyczące problematyki bieżącego życia społecznego kobiet w Polsce czy świecie. Stale ukazują się również rubryki poświęcone kulturze, w tym literaturze i sztuce oraz recenzjom⁴. Po analizie treści czasopisma wyszczególniono również następujące główne działy tematyczne pisma: tematy społeczno-polityczne (64% zawartości treści); kobiece przestrzenie w kulturze (23%) oraz inna tematyka kobieca (13%)⁵. Znacząca część pisma dotyczy udziału kobiet w przestrzeni życia publicznego, w tym politycznego Polski i wybranych regionów świata.

Na potrzeby niniejszego opracowania przeanalizowano ponad 40 wydań pisma, ekscerpując treści wybranych artykułów, dotyczące tematyki udziału kobiet w polityce. Podczas opracowania artykułu posłużono się metodą analizy zawartości prasy⁶.

Kobiety w świecie polityki Szwecji i Norwegii – regiony wzorcowe

W publicystyce „Zadry” w wielu artykułach prezentowano zagadnienia dotyczące udziału kobiet, zwłaszcza szwedzkich w sferze publicznej, w tym politycznej. Można zdecydowanie przyjąć, że to właśnie Szwecję określano w publicystyce za kraj modelowy, w którym wypracowano narzędzia jak i przyjęto powszechnie akceptowany model pełnego

⁴ Zob. interesujące rozważania i analizy na temat publicystyki prezentowanej w „Zadrze”: B. Darska, *Głosy kobiet. Prasa feministyczna po roku 1989 wobec tożsamości i dyskursu*, Olsztyn 2009.

⁵ A. Piwowarska, *Tematy „kobiece” na łamach feministycznego kwartalnika „Zadra”*, „Media – Kultura – Komunikacja Społeczna” 2006, nr 2, s. 113-143.

⁶ J. Pisarek, *Analiza zawartości prasy*, Kraków 1983.

współdziału kobiet w życiu publicznym, w tym w życiu politycznym. Wdrażanie polityki równości płci do życia publicznego i politycznego odniosło pozytywny rezultat w państwie szwedzkim dzięki m.in. efektywnie wdrażanej polityce państwa (*gender mainstreaming*). Udział kobiet szwedzkich w życiu politycznym związany był również z uczestnictwem kobiet w sferze zawodowej. Niezależność finansowa kobiet idąca w parze z wprowadzonymi unormowaniami prawnymi w zakresie bezpieczeństwa socjalnego matek ułatwia Szwedkom uczestnictwo w życiu publicznym. W jednym z artykułów pisma wymienia się trzy fundamenty, na których opierała się szwedzka polityka równouprawnienia płci: „zasada równych możliwości, modelu dwóch żywicieli rodziny i założeniu wszechobecności równouprawnienia we wszystkich sferach polityki”⁷. Możliwości aktywnego uczestnictwa Szwedek w sferze polityki wynikały i wynikają z stosowania m.in. zasady równych proporcji płci w politycznych organach wybieralnych. Od połowy lat 90., kiedy kobiety szwedzkie zdobyły ponad 40% mandatów w parlamencie, odsetek parlamentarzystek stopniowo, z upływem czasu wzrastał (w 2002 roku Szwedki zajęły ponad 45% mandatów). Należy dodać, że największa partia szwedzka, socjaldemokratyczna, już w latach 90. zastosowała tzw. metodę suwakową, rezerwując kobietom co drugie miejsce na listach wyborczych. Kobiety stanowiły również, już w tym czasie, połowę członków szwedzkiego rządu⁸. Szwecja pozostaje także liderem w kwestii reprezentacji kobiet w Parlamencie Europejskim.

W politykę równego uczestnictwa kobiet i mężczyzn w sferze politycznej włącza się w Szwecji nie tylko państwo. Polityka równości płci aktywnie wspierana i realizowana jest przez partie polityczne oraz organizacje pozarządowe, w tym liczne społeczne i polityczne organizacje kobiece⁹.

⁷ B. Zarzecka-Mój, *Jak to działa w Szwecji*, „Zadra” (dalej: „Z”) 2003, nr 4/1, s. 8.

⁸ Ibidem, s. 9; na ten temat w oparciu m.in. o publicystykę „Zadry” pisała D. Zawadzka-Nikoniuk, *Wzory kobiecości i męskości upowszechniane w przekazie prasy feministycznej*, [w:] D. Zawadzka-Nikoniuk, *Wzory kobiecości i męskości w polskiej prasie dla kobiet XXI wieku*, Toruń 2008, s. 432-444.

⁹ W 1995 roku Krajowa Federacja Socjaldemokratek w Szwecji opublikowała broszurę „Power booklet”, w której motywowały kobiety do zaangażowania w politykę – S. Spurek, *Podręcznik władzy w każdej torebce*, „Z”) 2003, nr 4/1, s. 5-6.

Państwem, które wprowadziło tzw. dobre praktyki w kwestii uczestnictwa kobiet w polityce pozostaje, prócz Szwecji, Norwegia. Znacząca większość Norweżek pracuje zawodowo, korzystne regulacje dotyczące polityki prorodzinnej odnoszą pozytywny skutek w postaci wysokiego przyrostu naturalnego. Od lat 70. w państwie norweskim partie polityczne wprowadzały system kwotowy na listach wyborczych. Podobnie jak w Szwecji, w latach 90. kobiety w parlamencie norweskim stanowiły ponad 40% posłów. Należy zgodzić się z opinią autorki artykułu opisującego norweskie uwarunkowania udziału kobiet w życiu publicznym, że sukces polityczny Norweżek był i jest wynikiem wielu różnorodnych powiązań instytucjonalnych oraz działań instytucji rządowych, społecznych, licznych kampanii społecznych na rzecz propagowania udziału kobiet w polityce. Uczestniczki życia politycznego, poprzez swoje zaangażowanie na rzecz kobiet, cieszą się także bardzo dużym zaufaniem ogółu kobiet norweskich¹⁰.

W opinii niniejszego czasopisma kraje skandynawskie, zwłaszcza Szwecja stanowią wzorzec, pewnego rodzaju państwo modelowe dla innych krajów Europy, w tym dla Polski. Na uznanie w opiniach przedstawianych w czasopiśmie zasługuje zaangażowanie państwa zarówno instytucjonalne jak i finansowe w realizację polityki wyrównywania szans, równości płci w dostępie i udziale w życiu publicznym. W publicystyce wyraźnie podkreśla się również znaczenie budowania świadomości społeczeństwa w kwestii korzyści wynikających z przyjmowanej praktyki równości płci w życiu publicznym, politycznym. Realizacja „równościowej” polityki państwa oraz szeroko rozumiana akceptacja czy świadomość społeczeństwa odzwierciedla się w udziale kobiet w przestrzeni politycznej czy zawodowej. Udział kobiet w życiu społecznym i politycznym jest równy udziałowi mężczyzn w tym zakresie. Kobiety skandynawskie, dzięki skutecznej polityce równościowej, osiągają również niejako wzorcową stabilizację w życiu rodzinnym.

¹⁰ M. Panek, *Trolle i uprawnione księżniczki*, „Z” 2002, nr 1, s. 18-20.

O uwarunkowaniach udziału kobiet w polityce w Hiszpanii i Białorusi

Hiszpania pozostaje przykładem państwa, w którym wpływ na możliwości uczestnictwa kobiet w przestrzeni publicznej znacząco wywiera przeszłość i związana z tym tradycja. Śmierć Francisco Franco w 1975 roku skończyła okres systemu autorytarnego, co związane było również z obowiązującym w tym państwie wdrażanym systemem wartości, w którym zadania społeczne kobiet hiszpańskich ograniczały się głównie do ogniska domowego. Autorka jednego z analizowanych artykułów omawiającego życie Hiszpanek wskazała okres dyktatury Franco jako czas zdecydowanej represji kobiet hiszpańskich. „Dyktatura ogłosiła powrót do «tradycyjnej roli kobiety» – opisuje autorka, przytaczając następnie przykłady dotyczące szerokich ograniczeń kobiet – w okresie dyktatury frankistowskiej uchwalono ustawy odbierające kobietom prawo do zarządzania własnym majątkiem, do posiadania paszportu, do podejmowania pracy zawodowej bez zgody męża; nie wolno im było nawet samodzielnie złożyć oskarżenia. Działo się to w atmosferze uwznioślenia kobiety jako istoty powołanej do macierzyństwa i pielęgnowania wartości rodzinnych”¹¹. W 1978 roku ogłoszono Konstytucję, w której pojawiły się zapisy o zakazie dyskryminacji ze względu m.in. na płeć, w latach następnych zalegalizowano rozwody, kobiety intensywnie zaczęły podejmować kształcenie uniwersyteckie. Mimo że od lat 80. sytuacja kobiet w Hiszpanii ulega wciąż zmianie, także w kwestii ich udziału w życiu publicznym i politycznym, wciąż jeszcze funkcjonuje tam wiele barier związanych z ciężeniem tradycji, czy wynikających z sytuacji społeczno-ekonomicznej kobiet. Gorsza w stosunku do mężczyzn sytuacja społeczno-ekonomiczna Hiszpanek koreluje z problem dyskryminacji na rynku pracy. Kobiety hiszpańskie dominują na stanowiskach niższego i średniego szczebla, otrzymują niższe uposażenia w stosunku do mężczyzn. W zakresie obowiązków związanych z prowadzeniem domu i opieki nad dziećmi wciąż dominuje w Hiszpanii tradycyjny podział ról kobiet i mężczyzn, w którym kobieta w większym stopniu w porównaniu do mężczyzny zajmuje się przestrzenią związaną z prowadzeniem domu.

¹¹ M. Potok, *Hiszpanki*, „Z” 2010, nr 3-4, s. 23.

Od lat 80. w kolejnych gabinetach rządów hiszpańskich realizuje się programy związane z dyskryminacją grup społecznych, w tym na rzecz poprawy sytuacji kobiet¹². Wymienione uwarunkowania mają wpływ na możliwości udziału kobiet w polityce, choć należy podkreślić, że aktualnie kobiety w parlamencie hiszpańskim stanowią ponad 35% posłów, co daje wynik porównywalny do innych krajów Unii Europejskiej.

W przeciwieństwie do Hiszpanii, która do realizowania polityki w zakresie równości płci zobowiązana jest z tytułu m.in. przynależności do struktur Unii Europejskiej, Białoruś określa własne wewnętrzne standardy w zakresie udziału kobiet w życiu publicznym, w tym udziału kobiet w polityce. W deklaracjach władzy białoruskiej problematyka kobieca ma charakter zdecydowanie propagandowy. Na sytuację kobiet na Białorusi oraz ich możliwości udziału w sferze politycznej bezpośrednio wpływ mają skutki polityki prezydenta Łukaszenki. W oficjalnej linii politycznej władz białoruskich występuje wprawdzie polityka wprowadzania rozwiązań z zakresu polityki *gender mainstreaming*, zgodnie z zobowiązaniami rządu białoruskiego wobec struktur unijnych. W praktyce jednak polityka ta nie jest realizowana. W artykule pt. *Białorusinki pod dyktando* podkreśla się, że reformy rządu Łukaszenki wpłynęły negatywnie na położenie kobiet białoruskich. W czasie dyktatury Łukaszenki rola kobiet w działalności politycznej uległa zmniejszeniu. Mimo że w początkach lat 90., po powstaniu niepodległej Białorusi, w związku z ogólną aktywizacją społeczną, doszło również do uaktywnienia środowisk kobiecych. Generalnie można założyć, że próbę czasu przetrwały głównie organizacje kobiece, które podjęły współpracę z rządem białoruskim, przykładem Białoruski Związek Kobiet. Kobiety w parlamencie białoruskim stanowią prawie 30% posłów, co nie przekłada się, niestety, na udział kobiet w strukturach władzy politycznej. Podsumowując należy zgodzić się z prezentowaną na łamach artykułu opinią na temat możliwości uczestnictwa kobiet białoruskich w życiu publicznym oraz ich miejsca w społeczeństwie: „Białorusinki często spotyka w życiu codziennym ogrom dyskryminacji i przymusu, które w ekstremalnych przypadkach przybierają formę przemocy: domowej, ekonomicznej czy represji politycznych. Jednocześnie białoruskie kobie-

¹² Ibidem, s. 24-27.

ty posiadają wielki potencjał walki i oporu wobec patriarchalnego i niedemokratycznego reżimu, o czym świadczy ich aktywne uczestnictwo w protestach ulicznych w 2006 roku, zaangażowanie w sektorze pozarządowym i zdolność do tworzenia nieformalnych sieci solidarności”¹³.

Podsumowując treści analizowanych artykułów dotyczących położenia kobiet Hiszpanii i Białorusi i ich możliwości uczestnictwa w życiu publicznym i politycznym należy wskazać na negatywne oceny sytuacji tych kobiet ukazane w „Zadrze”. W przekazie publicystycznym można odczytać krytykę nie tylko systemu autorytarnego czy totalitarnego, które stoją niejako w sprzeczności z polityką równości, równouprawnienia płci. Również można wywieść, że negatywny wpływ na położenie kobiet i dążenia kobiet do uczestnictwa w życiu politycznym mają uwarunkowania związane z tradycją i wynikającą z tradycji opinią społeczną na temat miejsca i roli kobiet w społeczeństwie.

Zachodnie wzory w polskich realiach – Polki w życiu politycznym

W tekstach „Zadry” dotyczących miejsca Polek w tzw. świecie polityki wyłania się obraz wskazujący na dyskryminację kobiet w tej sferze publicznej. Wskazano na liczne przykłady eksponowane przez przeciwników propagowania zwiększania udziału kobiet w strukturach politycznych, w tym w strukturach władzy. Sonia Szczepańska w tekście dotyczącym tzw. sytuacji przedwyborczej, przed wyborami do parlamentu w 2001 roku, podawała, że część społeczeństwa polskiego była przekonana, że „kobiety podobno nie chcą podejmować ryzyka. Nie chcą narażać rodziny. Podobno polityki się boją i jej nie rozumieją. Do polityki się nie pchają. Źle się czują w męskim gronie, które uprawia gierki polityczne. Nie chcą też być skazane na nieprzyjemne traktowanie ze strony partyjnych kolegów. Podobno polityka w ogóle jest nieprzyjazna kobietom”¹⁴. Autorka dowodziła dalej, że stereotypowa ocena kobiet, cytowana we fragmencie artykułu nie ma zupełnie odniesienia w rzeczywistości. Kobiety bowiem chcą i dążą do zmian, także poprzez uczestnictwo bezpośrednie w polityce, zasiadając przykładowo w parlamencie, dążą poprzez to uczestnictwo do rzeczywistego wpływu na de-

¹³ V. Martynenka, *Białorusinki pod dyktaturą*, „Z” 2009, nr 3-4, s. 28.

¹⁴ S. Szczepańska, *Wybory kobiet*, „Z” 2001, nr 2, s. 5.

cyzje polityczne. Krytycznej ocenie poddała także perspektywy po wyborach parlamentarnych. Mimo że pojawiały się zapowiedzi stronnictw politycznych w kwestiach wprowadzania rozwiązań na rzecz równości kobiet i mężczyzn, autorka wyrażała wątpliwość co do proponowanych zasad wprowadzanych w rzeczywistości społecznej po wyborach¹⁵.

Problematyka równości płci analizowana była w programach partii politycznych. Magdalena Dąbrowska streściła poglądy partii politycznych, dotyczące równości kobiet i mężczyzn oraz, co się wiąże z problematyką, miejsca kobiety w społeczeństwie. Eksponowała stanowisko stronnictw politycznych wobec diskutowanego w debacie parlamentarnej projektu ustawy o równym statusie kobiet i mężczyzn. Szczególnie krytycznie oceniała autorka poglądy Ligi Polskich Rodzin, stronnictwa, które w jej opinii uważało dyskryminację kobiet za problem sztuczny, równość płci postrzegała partia jako zagrożenie, które może doprowadzić do zachwiania usadzonych w tradycji ról społecznych męskich i kobiecych. Z kolei Platforma Obywatelska, według publicystki, także nie dostrzegała pól dyskryminacji kobiet, choć podkreśla się w tej partii wsparcie dla kobiet poprzez różnorodne organizowane przez partię akcje kierowane do kobiet. Autorka podkreślała, że Polskie Stronnictwo Ludowe również nie dostrzegało problemu dyskryminacji kobiet w społeczeństwie polskim, eksponując jednocześnie równe szanse kobiet i mężczyzn w różnych aspektach życia społecznego. Podobne stanowisko reprezentowało ugrupowanie o nazwie Ruch Katolicko-Narodowy, a Prawo i Sprawiedliwość eksponowało znaczenie tradycyjnej roli kobiety w społeczeństwie, dotyczące przede wszystkim przestrzeni domowej i rodzinnej. Samoobrona opowiadała się z jednej strony za równością szans kobiet i mężczyzn z drugiej zaś odrzucała wprowadzenie rozwiązań ustawowych, ułatwiających wejście kobiet do polityki. Najbardziej pozytywne opinie prezentowała publicystka na temat zapowiedzi Socjaldemokracji Polskiej, Sojuszu Lewicy Demokratycznej i Unii Pracy, które popierały wprowadzenie ustawy o równym statusie kobiet i mężczyzn oraz podkreślały postulat zwiększenia udziału kobiet w polityce¹⁶.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ M. Dąbrowska, *Równość płci w debatach*, „Z” 2005, nr 3, s. 5-7.

Trudności związane z wejściem i funkcjonowaniem kobiet polskich w polityce, w świetle analizowanych opinii prasowych, wynikają również z obowiązujących regulacji prawnych i akceptowanych przez znaczącą część społeczeństwa polskich wzorów miejsca kobiety w społeczeństwie. Stawia to Polki w gorszej pozycji społecznej w stosunku do mężczyzn, a więc wskazuje na pola dyskryminacji kobiet. Kobieta Polka określana w tytule artykułu jako „człowiek polityczny płci żeńskiej”, według autorek „pojawia się na scenie politycznej wraz z domem i dziećmi, garnkami i zupami. Ten bagaż jest przepustką do kobiecej „normy» istnienia społecznego i publicznego... to właśnie stereotypy i normy przesądzają o miejscu kobiety w społeczeństwie”¹⁷.

Według przytaczanych na łamach gazety danych, prawie 43% respondentów popierała zwiększenie udziału kobiet w strukturach władzy, w tym w strukturach rządowych. Znacząca część społeczeństwa polskiego opowiadała się również za zwiększeniem odsetka kobiet na stanowiskach kierowniczych, w partiach politycznych. Niska reprezentacja kobiet w polityce wynika m.in. z funkcjonujących w opinii społecznej nieprawdziwych ocenach, stereotypowych informacji dotyczących udziału kobiet w polityce. Jednym z tzw. mitów jest obiegowa informacja, że kobiety nie są zainteresowane polityką, inny mit jest związany z podkreślaniem czy eksponowaniem przez partie informacji o licznej reprezentacji kobiet w strukturach partyjnych, kolejny mit dotyczy reprezentowania interesów kobiet przez mężczyzn oraz mit o nieskuteczności wprowadzenia do życia politycznego zasad parytetów¹⁸. Zasada parytetu w polityce, dotycząca zagwarantowania 50% miejsc dla kobiet na listach wyborczych podejmowana była w czasopiśmie wielokrotnie. Przy omawianiu również tego tematu nawoływano do współpracy pomiędzy grupami kobiet a także do współpracy pomiędzy kobietami i mężczyznami¹⁹.

Krytyka stronnictw politycznych i ich programów pojawiała się w wielu artykułach „Zadry”. Dotyczyła zarówno prawej jak i lewej strony politycznej. W 2000 roku na łamach gazety przedstawiono krytyczną ocenę trzech bloków politycznych. Według publicystek lekceważący stosunek stronnictw politycznych do kwestii kobiecej przedstawiały

¹⁷ B. Umińska, A. Graff, *Człowiek polityczny płci żeńskiej*, „Z” 2004, nr 4, s. 23-24.

¹⁸ B. Zarzecka-Mój, *Kobiety i polityka*, „Z” 2001, nr 2, s. 7-8.

¹⁹ S. Walczewska, *Zielona partia*, „Z” 2003, nr 3/4, s. 54.

ugrupowania prawicowe (poprzez eksponowanie katolickiego poglądu w kwestii ról społecznych kobiet), lewicowe (traktujące kwestię kobiecą instrumentalnie, eksponujące problematykę jedynie w kampaniach wyborczych) oraz ugrupowania z tzw. centrum (które eksponowały jedynie sferę ekonomiczną, z pominięciem kwestii dyskryminacji kobiet na wolnym rynku pracy)²⁰. W wielu artykułach na łamach „Zadry” najsurowszej ocenie poddawano jednak prawą stronę polityczną. Z analizy treści artykułów można odczytać wyłącznie negatywne oceny wpływu prawicowych opcji politycznych na szeroko pojęty rozwój ruchu kobiecego. W 2005 roku w artykule *Rozważania powyborcze* uświadamiano czytelników, że „jeśli nie popracujemy nad wzmocnieniem społeczeństwa obywatelskiego, niezależnych ruchów i inicjatyw – nadchodzi okres próby. Dla organizacji kobiecych... wszystkich organizacji wspierających pluralizm w opozycji do zaściankowej wizji narodowej monokultury oraz dla wszystkich osób identyfikujących się z tymi ruchami nadchodzi czas podejmowania ważnych decyzji. Niezależnie od tego, czy część z nas wybierze nową lewicę, a część liberalizm (ekonomiczny i społeczny), to od nas zależy, jak ciemna będzie prawicowa noc, której nadejścia możemy się słusznie obawiać”²¹.

Udział kobiet w polityce promowano na łamach czasopisma poprzez opisywanie przykładów uczestnictwa kobiet w przestrzeni politycznej. Podawano przykłady wypowiedzi i postulatów wysuwanych przez kobiety zajmujące się polityką. W publicystyce eksponowano treści uzasadniające podejmowanie szeroko rozumianej współpracy, dialogu kobiet w zakresie różnorodnych działań promujących kobiety. Na łamach czasopisma podkreślano aktywność społeczną i polityczną kobiet. Poprzez opisywanie programów organizowanych na rzecz kobiet, przykładowo „Wybory kobiet” czy „Więcej kobiet w parlamencie” analizowano bariery i możliwości Polek w kwestii wejścia do sfer politycznych czy organów decyzyjnych. Analizowano wypowiedzi polityków, szczególnie krytykowano opinie na temat kobiet w polityce, przytaczane przez przedstawicielki prawej strony politycznej. Wypowiedzi kobiet prawicy oceniano jako podtrzymujące stereotypowe myślenie o działalności politycznej kobiet. Przekonania kobiet z prawej strony politycznej uznawano za wy-

²⁰ B. Umińska, A. Graff, *Człowiek polityczny...*, op. cit., s. 25.

²¹ I. Stefańczyk, *Rozważania powyborcze*, „Z” 2005, nr 4, s. 9.

powiedzi, które blokują kobietom dostęp do władzy politycznej²². Ponadto dowodzą na łamach analizowanej publicystyki prasowej, że wyrażane poglądy na temat miejsca kobiety polskiej w społeczeństwie i dalej w życiu politycznym stoją w kolizji z przyjętym modelem życia posłanek czy szerzej uczestniczek życia politycznego o poglądach prawicowych. Jednakże kobiety zajmujące się polityką odniosły sukces wstępując do „ław sejmowych”, same angażują się szeroko w życie publiczne oraz jednocześnie głoszą, że podstawowym miejscem kobiety w społeczeństwie jest przede wszystkim rodzina, co pozostaje głównym obszarem aktywności każdej Polki. W przestrzeni publicznej w ocenie tych kobiet w sposób naturalny bardziej aktywni pozostawać powinni mężczyźni²³.

Podkreślano wielokrotnie na łamach czasopisma potrzebę rozwijania szerokiej dyskusji pomiędzy kobietami sympatyzującymi z różnymi opcjami politycznymi, co w przyszłości mogłoby pomóc w stworzeniu pewnego rodzaju politycznego lobby kobiecego²⁴. To właśnie wielość doświadczeń i zróżnicowanie w poglądach powinny znaleźć swoje odzwierciedlenie w debatach politycznych. To głównie przestrzeń polityczna powinna uwidaczniać różnorodną problematykę wskazującą na problemy kobiet oraz drogi prowadzące do ich rozwiązań. Kobiece interesy powinny być reprezentowane właśnie przez kobiety, wejście ich do struktur władzy zapewnić miałyby podejmowanie decyzji na rzecz niwelowania problemów kobiet²⁵. Z drugiej strony na łamach prezentowanego czasopisma w zdecydowanie pozytywnym świetle przedstawiano działalność kobiet o poglądach lewicowych, feministek, które zgodne były z nurtem ideowo-politycznym propagowanym na łamach periodyku²⁶.

22 Krytycznie oceniono jedną z wypowiedzi kandydatki w wyborach do Sejmu z ramienia Prawa i Sprawiedliwości: „Myślę, że kobiet jest w parlamencie mniej, bo zgodnie ze swoją naturą chcą być przede wszystkim matkami i na to poświęcają czas. I dopiero później, gdy wychowają dzieci decydują się na aktywność polityczną” – S. Szczepańska, *Niepospolite ruszenie kobiet*, „Z” 2001, nr 3-4, s. 7-8.

23 E. Kamińska, *Kobieta na Wiejskiej*, „Z” 2006/07, nr 4, s. 30-31.

24 S. Szczepańska, *Niepospolite ruszenie...*, op. cit., s. 10.

25 E. Korolczuk, *Polki w polityce*, „Z” 2007, nr 3-4, s. 10.

26 Przykładem jest tekst dotyczący działalności społecznej i politycznej Wandy Nowickiej, agitujący na rzecz oddawania głosów na kandydatkę. Oto fragment zdecydowanie pozytywnej oceny działalności Nowickiej: „Przed wyborami Nowicka jako przewodnicząca Federacji na rzecz Kobiet i Planowania Rodziny była znana z rzetelnej pracy, ale

W nawiązaniu do polskiej sceny politycznej przywoływano przykłady z innych części Europy i świata. Odnoszono się nie tylko do tzw. dobrych praktyk z krajów skandynawskich, zwłaszcza ze Szwecji, opisywano udział kobiet w polityce w stosunku np. do Czech, Austrii czy Stanów Zjednoczonych. Polska w opinii publicystyki znajdowała się w gorszym położeniu pod względem udziału kobiet w strukturach władzy politycznej, w porównaniu do położenia kobiet w wymienianych krajach. Przykładowo w Czechach sukcesem w 2006 roku zakończyła się społeczna kampania prokobieca, w efekcie której grupa feministek otrzymała mandaty w parlamencie. Według autorki, kwestia równouprawnienia płci jest w większej mierze akceptowana przez czeskie społeczeństwo, w porównaniu do poruszanej problematyki dotyczącej równouprawnienia płci w realiach polskich²⁷. Podkreślano konieczność wieloaspektowej edukacji społeczeństwa odnośnie problematyki kobiecej i znaczenia feminizmu dla realizowania interesów kobiet. W odniesieniu do Polek wskazywano przykłady do naśladowania, chociaż Amerykanki – pisała Dorota Czajkowska-Majewska – podobnie jak Polki nie mają łatwej drogi politycznej. O ile większość krajów europejskich dała już kobietom konstytucyjne gwarancje równouprawnienia, prawica zarówno amerykańska, jak i polska nadal im tych praw odmawia. Amerykanki wiedzą, że muszą je sobie same wywalczyć... W USA prawie wszystkie kobiety kończące studia deklarują się jako feministki i domagają się pełnego równouprawnienia, a młodzi mężczyźni coraz częściej uznają to za naturalne i uzasadnione. W Polsce nadal panują fałszywe i krzywdzące stereotypy, przedstawiające feministki jako wroginie rodziny i ludzkości, więc wiele kobiet wstydzi się identyfikacji z feminizmem. Dlatego niezwykle ważna wydaje się wieloaspektowa praca u podstaw. Trzeba równocześnie przygotować kwalifikowane kandydatki do wyborów na wszystkich szczeblach władzy, kształcić nowy narybek polityczek i działaczek oraz zajmować się pracą wychowawczą...²⁸. W zakresie propagowania aktywności politycznej kobiet wskazywano na nieliczne przykłady kobiet władzy, eksponowano ich zasługi dla

tylko w gronie poszkodowanych przez ustawę antyaborcyjną. Zawsze zajmowała się pracą właśnie, bez bicia piany wokół własnej osoby” – B. Jawień, *Wyborcze przebudzenie*, „Z” 2011, nr 3-4, s. 33.

²⁷ A. Jawoszek, *Czeska lekcja feminizmu*, „Z” 2006, nr 2/3, s. 42-43.

²⁸ D. Czajkowska-Majewska, *Liderki na rozdrożach*, „Z” 2001, nr 2, s. 14.

rozwoju ruchu kobiecego. Były to pewnego rodzaju wskazania dla polskich kobiet zajmujących się polityką, wzorce do naśladowania również w zakresie reprezentowania interesów kobiet²⁹.

Problematyka dotycząca propagowania współpracy kobiet w zakresie dążeń kobiet do szerszego udziału w przestrzeni publicznej i politycznej podejmowana była w odniesieniu do wprowadzanego prawodawstwa europejskiego, cztelniczkom wskazywano przykłady tworzenia pewnego rodzaju „wspólnot kobiecych” w ramach krajów należących do struktur Unii Europejskiej³⁰.

Podsumowanie

W publicystyce czasopisma feministycznego „Zadra” problematyka dotycząca udziału kobiet w życiu politycznym zajmuje istotne miejsce. Z analizy treści artykułów wynika, że na poziomie Europy, w tym krajów skupionych w strukturach Unii Europejskiej występuje zróżnicowanie pod względem możliwości i udziału kobiet w strukturach politycznych, decyzyjnych (władzy). Na podstawie informacji prasowych można wskazać na szereg uwarunkowań, które wpływają na postrzeganie ról kobiet w społeczeństwie danego kraju – regionu, co w konsekwencji ma wpływ na zakres udziału kobiet w przestrzeni politycznej. Z przekazu analizowanych czasopism wynika obraz zróżnicowanej Europy pod względem przyjmowanej w społeczeństwach praktyki, dotyczącej wdrażania polityki równości kobiet i mężczyzn. Za kraj zdecydowanie modelowy uznano Szwecję, któremu stara się dorównać Norwegia (inne kraje skandynawskie). W tzw. drugiej strefie regionów europejskich pod

²⁹ Takim wzorcem dla Ewy Kopacz miała być postać i kariera polityczna Olgi Rudek-Zeynek, pierwszej na świecie kobiety, która stanęła na czele jednej z izb parlamentu, przedstawicielki austriackiego ruchu kobiecego – S. Kotlarz, *Fotel dla Ewy*, „Z” 2011, nr 3-4, s. 42-44.

³⁰ Przykładowo: S. Walczewska, *Pocztówka z Brukseli*, „Z” 2003, nr 4/1, s. 10; K. Gawlicz, *Kobiety zmieniają Europę*, „Z” 2004, nr 1, s. 11-14; S. Spurek, *Unia kobietom*, „Z” 2004, nr 1, s. 5-7; A. Stanaszek, *Światowa wspólnota kobiet?*, „Z” 2004, nr 2, s. 5-6.

względem równych szans kobiet i mężczyzn w dostępie do życia politycznego wskazuje się Czechy, państwo, w którym środowiska feministyczne mają swoją reprezentację w strukturach władzy politycznej.

Zdecydowanie podkreśla się negatywne skutki rządów autorytarnych czy totalitarnych wpływające na położenie kobiet w społeczeństwie i ich możliwości w kwestii uczestnictwa w życiu publicznym (Białoruś). W publicystyce również eksponuje się krytyczne oceny wpływu na aktywność polityczną kobiet szeroko pojętej tradycji czy Kościoła (Hiszpania).

Kobiety jako uczestniczki i reprezentantki polskiego życia politycznego, w świetle opinii prasowych, pozostają grupą wciąż zbyt mało reprezentowaną w świecie polityki. Strategie wykluczenia czy marginalizacji kobiet przedstawiono w wyniku analizy uczestnictwa kobiet w partiach politycznych, umieszczania kobiet na listach wyborczych czy w świetle interpretacji programów partyjnych pod kątem realizowania polityki równości szans. Najbardziej krytycznie oceniana była prawną stroną polityczną. Wskazywano w czasopiśmie na potrzebę wypracowania wspólnych celów kobiet, jednności w kwestii reprezentowania interesów kobiet, opowiadano się za wprowadzaniem rozwiązań prawnych usprawniających szersze wejście Polek do polityki (np. ustawy parytetowej). W artykułach prasowych propagowano aktywne włączanie się kobiet do polityki, dla rozwoju aktywności politycznej uzasadniano konieczność współdziałania wielu różnorodnych grup i środowisk kobiecych. Tak zwane dobre praktyki (modelu szwedzkiego) wdrażane być powinny w społeczeństwie polskim. Mimo że wskazywano, iż model szwedzki w zakresie uczestnictwa politycznego kobiet nie jest powszechnie akceptowany również przez same kobiety, w małym stopniu uwzględniano w tym miejscu różnice kulturowe pomiędzy poszczególnymi państwami europejskimi.

Sporo miejsca w „Zadrze” poświęcono informacjom dotyczącym rozwiązań prawnych odnośnie polityki równości kobiet i mężczyzn wyznaczanych przez struktury Unii Europejskiej, wprowadzanych czy narzucanych do realizacji w poszczególnych krajach. Choć tzw. rozwiązania unijne dotyczące tej kwestii również w niektórych aspektach

były krytykowane, to one wyznaczać miały standardy do wprowadzania polityki równości zwłaszcza w krajach starających się (czy nowo przyjętych) o członkostwo w strukturze europejskiej.

Należy podkreślić, że prezentowana publicystyka na łamach czasopisma feministycznego jest bardzo cenna pod względem poznawczo-informacyjnym. W artykułach ukazano bowiem wiele mało znanych kwestii dotyczących uczestnictwa kobiet w polityce różnych regionów Europy.

Bibliografia

Publicystyka prasowa

- Czajkowska-Majewska D., *Liderki na rozdrożach*, „Zadra” 2001, nr 2.
Dąbrowska M., *Równość płci w debatach*, „Zadra” 2005, nr 3.
Gawlicz K., *Kobiety zmieniają Europę*, „Zadra” 2004, nr 1.
Jawień B., *Wyborcze przebudzenie*, „Zadra” 2011, nr 3-4.
Jawoszek A., *Czeska lekcja feminizmu*, „Zadra” 2006, nr 2/3.
Kamińska E., *Kobieta na Wiejskiej*, „Zadra” 2006/07, nr 4.
Korolczuk E., *Polki w polityce*, „Zadra” 2007, nr 3-4.
Kotlarz S., *Fotel dla Ewy*, „Zadra” 2011, nr 3-4.
Martynenka V., *Białorusinki pod dyktando*, „Zadra” 2009, nr 3-4.
Panek M., *Trolle i uprawnione księżniczki*, „Zadra” 2002, nr 1.
Potok M., *Hiszpanki*, „Zadra” 2010, nr 3-4.
Spurek S., *Podręcznik władzy w każdej torebce*, „Zadra” 2003, nr 4/1.
Spurek S., *Unia kobietom*, „Zadra” 2004, nr 1.
Stanaszek A., *Światowa wspólnota kobiet?*, „Zadra” 2004, nr 2.
Stefańczyk I., *Rozważania powyborcze*, „Zadra” 2005, nr 4.
Szczeпаńska S., *Niepospolite ruszenie kobiet*, „Zadra” 2001, nr 3-4.
Szczeпаńska S., *Wybory kobiet*, „Zadra” 2001, nr 2.
Umińska B., A. Graff, *Człowiek polityczny płci żeńskiej*, „Zadra” 2004, nr 4.
Walczewska S., *Pocztówka z Brukseli*, „Zadra” 2003, nr 4/1.
Walczewska S., *Zielona partia*, „Zadra” 2003, nr 3/4.
Zarzecka-Mój B., *Jak to działa w Szwecji*, „Zadra” 2003, nr 4/1.
Zarzecka-Mój B., *Kobiety i polityka*, „Zadra” 2001, nr 2.

Opracowania

Ciechomska M., *Od matriarchatu do feminizmu*, Poznań 1996.

Darska B., *Głosy kobiet. Prasa feministyczna po roku 1989 wobec tożsamości i dyskursu*, Olsztyn 2009.

Piwowska A., *Tematy „kobiece” na łamach feministycznego kwartalnika „Zadra”, „Media – Kultura – Komunikacja Społeczna” 2006, nr 2.*

Pisarek J., *Analiza zawartości prasy*, Kraków 1983.

Popularna encyklopedia mass mediów, (red.) J. Skrzypczak, Poznań 1999.

Tokarczyk R., *Współczesne doktryny polityczne*, Warszawa 2010.

Zawadzka-Nikoniuk D., *Wzory kobiecości i męskości w polskiej prasie dla kobiet XXI wieku*, Toruń 2008.